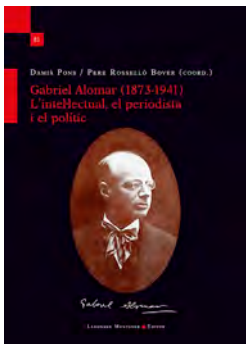

Les coordenades intel·lectuals de Gabriel Alomar

El 2021, en el marc del 80è aniversari de la mort de Gabriel Alomar i Villalonga (Palma, 1873 - el Caire, 1941), va coincidir la publicació de l'antologia de textos 'Republicanisme, catalanisme i socialisme' (Tigre de Paper i Lo Diable Gros), a cura de Xavi Milian i Roc Solà, i del llibre col·lectiu 'Gabriel Alomar (1873-1941). L'intel·lectual, el periodista i el polític' (Lleonard Muntaner), a cura de Damià Pons i Pere Rosselló. Al mateix temps, la Nova Editorial Moll continua el projecte de publicació de les seves obres completes, dirigides per Pere Rosselló, de les quals n'han aparegut set volums. N'analitzem el seu paper com a intel·lectual al llarg de les dues primeres dècades del segle XX a través d'aquestes publicacions.

Per Jan Bruguera

El 1977 les despulles de Gabriel Alomar, mort a l'exili a Egipte el 1941, retornaren definitivament a Mallorca. A partir d'aleshores s'inicià un procés intermitent de recuperació del seu llegat que, ara, amb la coincidència de diverses iniciatives editorials, arriba al seu punt de màxima visibilitat. El cert és que no ha estat un procés fàcil: al fet que fou una figura perseguida pel règim franquista s'hi poden haver sumat altres condicionants adversos. Un d'ells podria ser la regionalització de la cultura catalana, que podria haver deixat Alomar en terra de ningú: per uns, podia ser un mallorquí i, per tant, un perifèric; per uns altres, un personatge parcialment deslligat de l'illa i immers cada vegada més en assumptes del Principat, a qui en tot cas, tal com escrivia el jove anticatalanista Llorenç Villalonga d'un personatge de *Mort de dama* (1931), "els veïns han acabat per reconèixer-li el talent, sempre que no el mostri a Mallorca". Un altre condicionant podria ser el fet que la gran erudició d'Alomar no sempre era exposada d'una manera planera i alguns dels seus textos són força recarregats i

enrevessats, cosa que no els fa gaire accessibles. Diguem-ne que el gruix dels textos alomarians era previ a l'eclosió del periodisme literari català dels anys vint i trenta —amb noms com Sagarra, Pla o Xammar— que va remodelar i modernitzar la manera d'escriure en català, especialment a la premsa.

Tot i així, val la pena superar aquests possibles esculls per tal de llegir Alomar i apropar-se la seva figura intel·lectual. Sobretot perquè es tracta d'un personatge que fou capaç d'elaborar un pensament original en el marc del panorama intel·lectual català de principis del segle XX i tenir una gran capacitat d'influència, sobretot a les esquerres catalanes (no es pot dir el mateix, en canvi, de les mallorquines) i, més concretament, al creixent catalanisme d'esquerres. Alomar, al capdavant, fou el principal teòric pel que fa a la imbricació de l'obrerisme, el socialisme i el nacionalisme català per tal d'arribar a una síntesi d'aquests elements.

Però anem a pams. El pensament d'Alomar s'estructurava a partir d'una visió del món en què la història era el resultat de la tensió entre ele-

MINAC / RAMON CASAS

ments progressius i regressius. Segurament influït per l'esquema dialèctic de Hegel, el mallorquí establia sovint esquemes de tres fases evolutives ascendents dels diferents processos històrics que, a través de les seves contradiccions inherents, acabaven arribant a un estadi superior. I no cal dir-ho: Alomar era un ferm defensor de l'evolució i de la modernitat i, de fet, d'aquí vindria la seva aposta pel "futurisme", un concepte que va popularitzar a partir de 1904.

L'interrogant davant la defensa d'un concepte tan envitricollat i manipulat hi és necessari: què significava per ell la "modernitat"? Bàsicament i a grans trets, el creixement de la llibertat de l'individu. Això el duia, per exemple, a posicionar-se amb els Habsburg al segle XVII en la Guerra dels Segadors o amb els Borbons a la Guerra de Suc-

cessió a principis del XVIII: la monarquia composta en un cas i la monarquia absoluta en l'altre significaven per Alomar un estadi evolutiu superior al model alternatiu que defensaven unes institucions catalanes que, per ell, eren reminiscències feudals. Però sobretot perquè les considerava unes evolucions ineludibles per arribar a un punt culminant a escala mundial: la generalització del model de la Revolució Francesa. I per això també defensava la causa dels afrancesats i napoleònics a la Guerra del Francès: eren els qui defensaven l'adveniment d'un model liberal contraposat a l'absolutisme, que aleshores ja havia quedat obsolet i depassat (d'altra banda, cal dir que la defensa de la "modernitat" a ultrança també el dugué a excessos evidents com justificar el colonialisme europeu).

Gabriel Alomar
retratat per Ramon Casas.

→

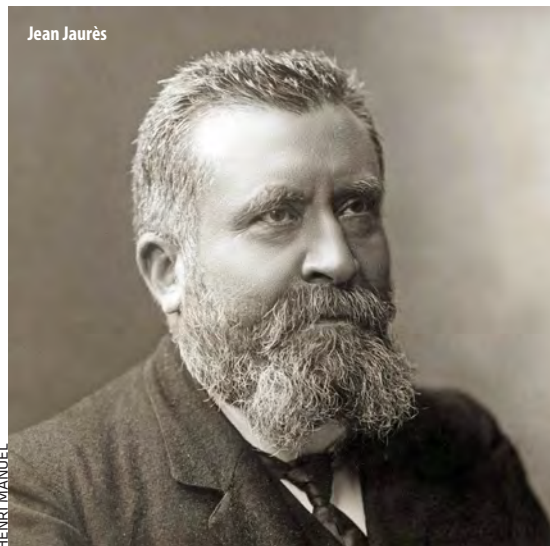
→ Sigui com vulgui, tot plegat és important perquè Alomar —inlluït pel socialista occità Jean Jaurès— arribà al socialisme i a l'obrerisme a través d'una reinterpretació de la Revolució Francesa com a procés inacabat: calia dur els principis de la revolució i la república i el programa dels jacobins fins a les seves últimes conseqüències. Això comportava que, perquè la llibertat, la igualtat i la fraternitat fossin una realitat tangible, no podia ser que enormes capes de la població quedessin excloses dels drets bàsics. No n'hi havia prou amb la participació en la cosa pública a través del sistema electoral, calia que també ho fessin en relació amb l'accés a la propietat. L'arribada al socialisme, doncs, s'havia de donar per un procés evolutiu del liberalisme i no per un trencament com el que propugnava el marxisme, ja que la llibertat individual n'havia de ser el fonament bàsic i no podia quedar subordinada a cap altre fet ni a conceptes com els de nació o classe (en aquest sentit, els articles de Pere Salas i Pere Gabriel sobre el socialisme liberal d'Alomar en el llibre col·lectiu són magnífics).

La utopia alomariana, doncs, era un món conformat per una agregació d'individus vertaderament lliures a partir d'un principi federatiu. L'intel·lectual mallorquí, però, no queia en un cosmopolitisme banal, sinó que reconeixia l'existència de les nacions —que en molts casos no s'adaptaven als estats existents—, que, justament a través de la seva elevació, havien de fer arribar els seus ciutadans fins a un estat d'esperit universal. En aquest cas, articulava la seva evolució a partir d'una tríada ascendent: regió-nació-ciutat. El punt màxim de modernitat, doncs, era la ciutat, entesa al mateix temps com una agrupació urbana i com un estat d'esperit, que concentrava totes les innovacions i els sectors més avançats que irradiaven el seu pensament i la seva acció i els connectaven amb d'altres centres urbans equiparables. La nació, per tant, quedava sublimada a través de la ciutat. En aquest sentit, crec que valdria la pena comparar l'ús que Alomar feia de conceptes com "ciutat" o "civilisme" amb el que en feia Eugeni d'Ors: més enllà de tenir unes ideologies cada vegada més contraposades, probablement compartien una certa mentalitat i alguns dels referents. Això també es pot veure amb el paper gairebé messiànic que tots dos atorgaven als intel·lectuals, que havien d'esdevenir el catalitzador, el motor iniciador de canvis. Alomar utilitzava el concepte d'"aristarquia" per referir-s'hi.

Així, si la ciutat era el cim de la modernitat en el pensament abstracte alomarià, Barcelona ho era a la pràctica. I més si tenim en compte que en els seus textos de joventut referits a Palma encara tenia una visió negativa del fet urbà. És clar que, ben mirat, es referia a una Palma que en-

Eugeni Xammar

Jean Jaurès

HENRI MANUEL

derrocà tardanament les seves muralles —llegiu en aquest sentit el text de Margalida Mestre i Oriol Nel·lo en el llibre col·lectiu— i a una Mallorca que no havien sortit d'un estadi provincial i de regió. I una regió està "sotmesa a la influència motriu de la nació a la qual pertany". Ni a Mallorca ni a la seva capital, doncs, s'hi havia obert un procés de modernització segons un Alomar que es definia com a català de Mallorca i defensava que els mallorquins eren membres de la nació catalana. A Mallorca, però, encara no n'hi havia prou consciència i, segons ell, no estava preparada per a l'autonomia. Acostar-se a Catalunya, a Barcelona, era fer-ho a la modernitat. Però també era fruit del projecte nacional alomarià, que era de Països Catalans, cosa que demostra que tot i

Josep Maria de Sagarra

Josep Pla

estar influït per Ernest Renan i el seu “plebiscit diari” —la nació formada pel lliure albir dels seus integrants—, també creia en un projecte d’articulació nacional a partir d’altres elements com la llengua. Si no fos així, com podia defensar un projecte nacional de futur amb el qual ell mateix constatava que la majoria de mallorquins no combregava en aquell moment?

Sigui com sigui, Alomar apuntava que el moviment catalanista era progressiu —o futurista— en tant que emanava de Barcelona i ho feia en defensa de la modernitat —sobretot contraposat a una Espanya en bona mesura aïllada de la modernitat europea. No tots els moviments de ressorgiment nacional tenien aquesta característica. I ell només defensava els que anaven en la direcció “correcta”. De fet, el catalanisme tampoc no era un espai monolític, sinó que contenia diverses cultures polítiques. Alomar, doncs, va apostar per la constitució d’un catalanisme popular que quedés rel·ligat amb el socialisme i l’obrerisme. Sobretot a partir de 1904 amb la escissió esquerrana de la Lliga Regionalista i la posterior constitució del Centre Catalanista Republicà el 1906. Però, encara de manera més clara, després de la Setmana Tràgica i la descomposició de la coalició Solidaritat Catalana el 1909. El mallorquí va acabar participant en la constitució de diferents organitzacions que anaven en aquesta direcció, com la Unió Federal Nacionalista Republicana —que abandonà el 1914 després que aquesta decidís pactar amb els lerrouxistes—, el Bloc Republicà Autonomista, el Partit Republicà Català —amb Seguí, Layret o Companys—, o, finalment, la Unió Socialista de Catalunya. Aquest vessant d’Alomar es pot veure perfectament a l’antologia *Republicanisme, catalanisme i socialisme*, a cura de Xavi Milian i Roc Solà (mentre que, en canvi, han preferit deixar de banda els seus textos més relacionats amb Mallorca).

L’intel·lectual mallorquí establí un altre esquema evolutiu en forma de tríada: els tres moments del catalanisme. Alomar entenia que el catalanisme era un espai en disputa que diferents sectors ideològics pugnaven per capitalitzar. Així, ell defensava que, en una primera fase, el catalanisme havia estat guiat pel sector més romàntic, del tot o res, que des de la publicació *La Renaixença* controlava en bona mesura la Unió Catalanista i era contrari a la participació electoral per tal de no embrutar els seus ideals. En un segon mo-

ment, ho havia estat pel sector pragmàtic i conservador que havia acabat conformant la Lliga Regionalista i havia convertit el catalanisme en un moviment amb suports populars amplis fins a arribar a encapçalar la Solidaritat Catalana. I, segons Alomar, havia d’arribar el tercer moment del catalanisme, la síntesi elevadora que havia de “donar un sentit nou a la paraula històrica ‘catalanisme’” i que havia de reaccionar contra la tradició que el mantenia immòbil. I això significava que el proletariat i les classes populars fessin seva la causa del catalanisme rel·ligant-la amb els aspectes socials i progressius: “no que el catalanisme faci a favor seu la conquesta dels obrers, sinó els obrers facin la del catalanisme”. La tesi d’Alomar ha tingut després un gran recorregut teòric a través de les reinterpretacions que en feren polítics i intel·lectuals com Joaquim Maurín o Jordi Solé Tura.

Gabriel Alomar, doncs, fou un intel·lectual polièdric enormement complex que intentà —i almenys en part sens dubte aconseguí— desenvolupar el rol d’“aristar” que ell mateix havia propugnat: el d’intel·lectual guia. Almenys en dos vessants clau: en el de teòric que intentà conceptualitzar tota una visió del món, de la modernitat i del catalanisme —d’un catalanisme que havia d’abastar en un futur el conjunt dels Països Catalans—; i en el d’intervenció, que a través de la seva aparició constant a la premsa i de les seves múltiples conferències anava fent arribar el seu pensament a diversos sectors de la població i configurava una nova cultura política en relació amb el catalanisme popular. Per tot plegat, val la pena aprofitar totes aquestes noves publicacions per apropar-s’hi, treure’n idees i referents, i —per què no?— discutir-hi tot allò que no ens conveni o sigui necessari. ●